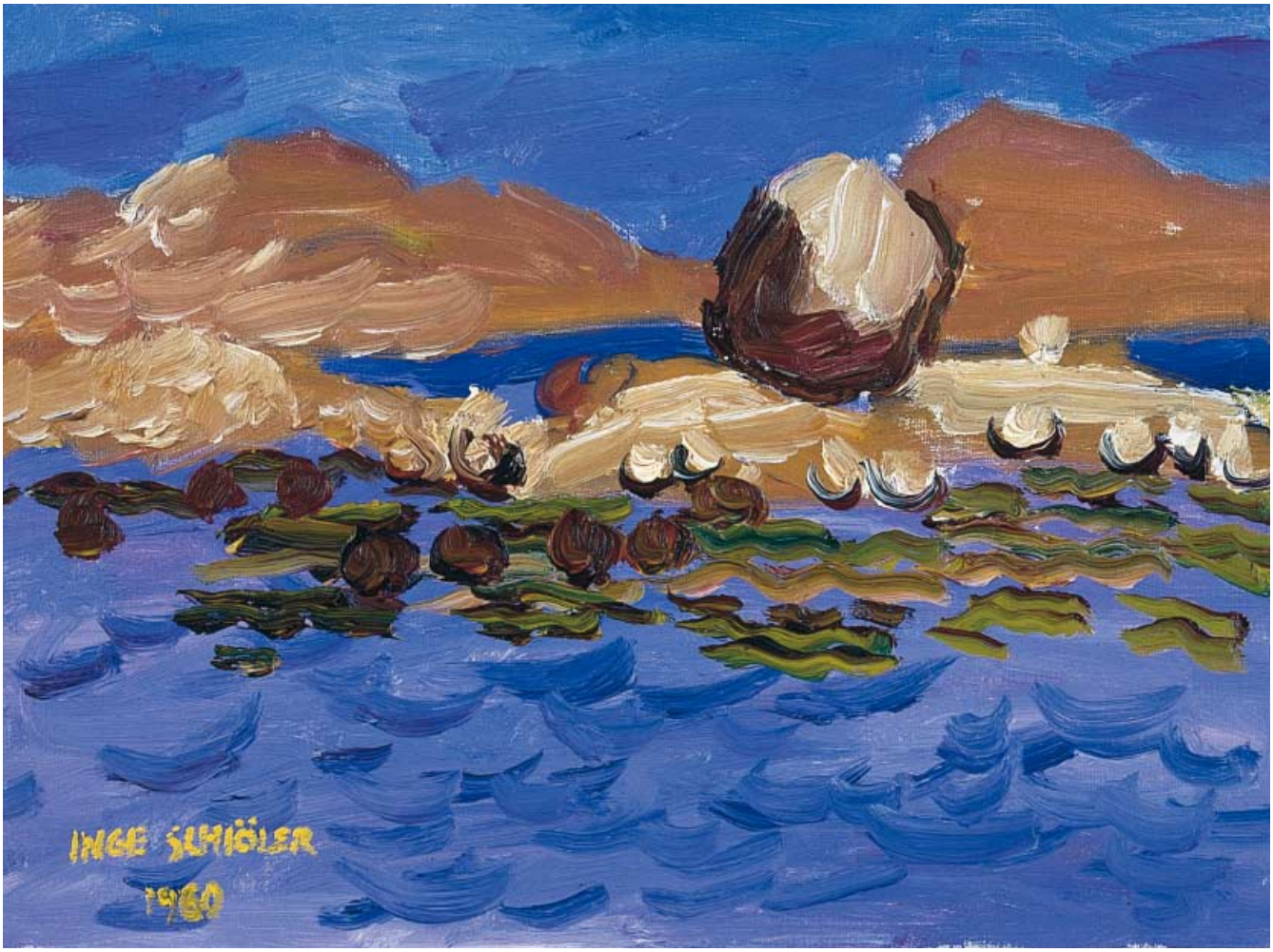

Foto: Nationalmuseum, Stockholm

Havet och den bohuslänska naturen var favoritmotiv i Inge Schiölers konstnärskap. »Havsmotiv« från 1960 målades samma år som Schiöler lämnade mentalsjukhuset efter nästan 30 års sjukdom.

Inge Schiöler – västkustmålaren som kom igen efter tre decennier på mentalsjukhus

Inge Schiöler, den bohuslänske konstnären född 1908 i Strömstad och känd särskilt för sina västkustmotiv, är ett strålande exempel på en målare som efter en lång och svår period av psykisk sjukdom visat sig kunna återkomma med förnyad konstnärlig kraft.

Familjen tillhörde Strömstads övre sociala skikt, även om inte alltid ekonomin var den bästa. Föräldrarnas skilsmässa då Inge var 15 år tog honom hårt och ökade moderns försörjningsbörda. Trots penningknappheten var det dock en för svenska småstadsförhållanden ovanlig familj med mångsidiga kulturintressen som Inge växte upp i. Oron för ekonomin följde dock Inge genom hela livet, och familjen kunde i mycket ringa utsträckning stödja honom under konstnärsutbildningen.

Inge var ett tillbakadraget barn, men hans konstnärliga begåvning visade sig tidigt. Trots att han normalt var mycket fåordig kunde han när han beskrev färger bli riktigt talför. Hilding Linnqvist har tecknat ett porträtt av Inge som 15-

Foto: Sixten Sandell/Göteborgs Konstmuseum

»Rödhårig modell I«, olja på duk från 1932–1933, en produktiv period, då närheten ökade i modell- och porträttmåleriet.

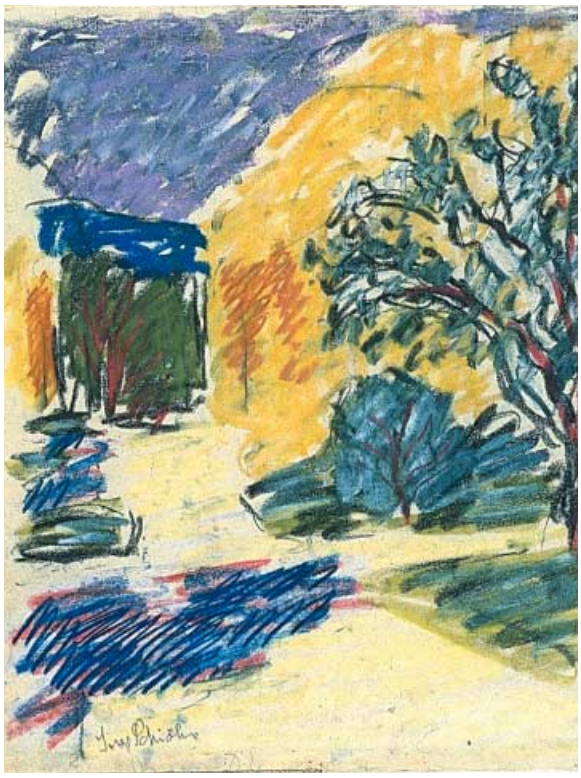

Foto: Göteborgs Konstmuseum

»Park« från 1942–1943, under den period av Schiölers sjukhusvistelse då han återigen började intressera sig för teckning och målning.

Foto: Lars Noord/Göteborgs Konstmuseum

»Självporträtt« målat på S:t Jörgens sjukhus den 17 december 1957.

åring och har förstått det skygga och inåtvända i hans väsen.

Inge Schiöler började 1926 på Valands konstskola i Göteborg. Lärare var Tor Bjurström, en klok pedagog som ville att eleverna skulle hitta sig själva. »Jag sådde och sedan fick vår Herre sköta om resten.«

Även om Bjurströms uppfattning om sig själv kan tyckas anspråkslös var han dock medveten om att han omgavs av en skara ovanliga begåvningar, som blev kända namn i svenskt 1900-talsmåleri, bl a Åke Göransson, Ivan Ivarson, Alf Lindberg, Nils Nilsson och Ragnar Sandberg. Studiekamraterna har berättat att Inge »var underlig och tyst som muren, men ofta log med ett brett och underbart leende«. Han arbetade alltid med djup koncentration och uppfattades som mycket sårbar. Bjurström har i ett brev beskrivit Schiöler:

»Han arbetade som den som har kort tid till sitt förfogande och utnyttjade antagligen hänsynslöst hela sin känslighet och darrande nervositet.«

Trots sin blyghet, för att inte säga skygghet, kunde han ibland bli mycket ilsken. Några direkta tecken på psykisk ohälsa var dock inte uppenbara under studietiden. Utöver hans ovanliga tystlåtenhet kunde dock hans rörelser vara påfallande långsamma och bundna.

Redan under elevtiden tillägnade sig Schiöler med anmärkningsvärd snabbhet oljemåleriets teknik. Den omedelbara synupplevelsen var det primära för honom, en upplevelse som han skyndade sig att omsätta i färg. Hans lärare var också medveten om att eleven inte var någon metodisk undersökare av färg- och formproblem: »Han var den intensive lyrikern och drömmaren bland eleverna och hade en intuitivt riktig uppfattning om vad det gällde att göra. Hans överkänslighet var, som ofta är fallet, förenad med en utvecklad självkänsla.«

År 1928 gick Schiöler till sjöss, delvis tvingad av familjen, som ansåg att han inte skulle klara sig ekonomiskt som målare. Han besökte Lofoten och kom där att upptäcka den intensivt blå färg som kom att bli så betydelsefull för honom.

I själ och hjärta förblev Schiöler västkustbo och vildmarksälskare. Likväl hamnade han i Stockholm vintrarna 1931 och 1932. I ett försök att få ett yrke att försörja sig på började han lära sig att snickra ramar i Svensk-Franska Konstgalleriets rambod. Detta lyckades inte särskilt bra; man talade efteråt om

»Schiölerramarna«, dvs de sneda och vinda.

I all stillhet återfanns Schiöler nyåret 1932 på Urvädersgränd 9 på Södermalm. I samma hus bodde Sven och Bojan Erixson, som han fick god kontakt med. Bostaden var mycket primitiv, möblemanget bestod mest av sockerlådor.

Den nya miljön stimulerade honom emellertid, färgen steg i intensitet och tempot och närheten ökade i modell- och porträttmåleriet. Under denna tid målades »Rödhårig modell I«, även den berömda »Zigenerska«.

År 1930 debuterade Schiöler offentligt i en grupputställning på Svensk-Franska Konstgalleriet. Kritiken var avvaktande. Tor Hedberg skrev: »Den ene debutanten, Inge Schiöler, är nog lite för tidigt ute på den offentliga vädjobanan.« Gotthard Johansson fann dock något positivt i enstaka målningar: »Schiöler är det svårt att få någon bestämd bild av, men en marin med rullande, vitfräsande vågor har en viss kraft i anslaget.«

År 1932 hade Schiöler sin första separatutställning, och kritiker var nu på väg att upptäcka hans måleri. Under denna tid var han mycket aktiv och målade porträtt, stilleben, blommor och motiv från Bohuslän. Denna period utgör höjdpunkten i hans produktion. Hans målningar flödar av nordiskt vår- och sommarljus reflekterat i gnistrande stränder, solvarma klipphällar och frisk grönska.

En alltmer självförbrännande period inleddes år 1933; arbetstakten blev högt uppdriven. Vissa tider gick han helt upp i sitt måleri, glömde omgivningen och försummade sina måltider. Dessemellan kom perioder av improduktivitet och mörka tankar, då han tvivlade på sig själv.

På sommaren förstörde han alla de målningar han hade i sin ateljé i Strömstad och slutade att måla. Han led av förföljelseidéer och gömde sig. Troligen hade han suicidtankar. I november 1933 blev han intagen för schizofreni på S:t Jörgens mentalsjukhus i Göteborg. Han trodde att färgerna innehöll gifter som skadade honom och nämnde för en läkare att han kände sig »varken levande eller död«.

Nu följde nio år av lidande och djup apati. Tidvis hallucinerade han och kunde ibland vara våldsam. Han låg i sängen flera veckor i taget och svarade knappt på tilltal. Han grubblade över föräldrarnas skilsmässa, hörde röster och trodde att folk föraktade honom. Under vissa perioder blev han tidvis bättre och gladdes över besök, men kom snart in i nya depressioner och magrade.

Krampbehandling gavs, men efter ett alltför kraftigt anfall upphörde man med denna terapi. Senare kom han att behandlas med klorpromazin, som han reagerade gynnsamt på. Ett lugn infann sig. Det kom att bli en livslång behandling. Schiöler hade alltid varit tystlåten och föga talför, och medicineringen förändrade inte denna hans personlighetskaraktär. Troligen påverkades inte heller hans måleri. Tvärtom blev hans färger efter sjukdomen mer intensiva.

När Svensk-Franska 1939 anordnade en retrospektiv Schiöler-utställning kallades den i hastigheten av en kritiker »minnesutställning«, då man inte trodde han skulle komma tillbaka. »Mästerliga« var nu ett ord som recensenterna använde om de 149 verken.

En oväntad förbättring inträdde våren 1942. Sjukjournalen meddelar att Schiöler är lugn och stilla och har börjat intressera sig för teckning och målning igen. Tecknandet fick en terapeutisk effekt. Under särskilt intensiva perioder tog Schiöler vad som stod honom till buds att teckna på, bl a hundratals ark toalettpapper. Han bodde i eget rum på bottenvåningen i en paviljong och kunde genom fönstret hämta motiv från den stora sjukhusparken. Ibland fick han tillsammans med vårdare vandra i parken.

Ett rikt flöde av pasteller, akvareller och gouacher producerades. Han bad släktingar och vänner att ta med sig färger och, framför allt, blommor som motiv. Han kastade ut brödsmulor genom fönstret så att fåglar skulle komma som han kunde måla av. Sjukhusmiljön återkom också ständigt. Schiöler fick relativt stora friheter på sjukhuset och kunde måla på väggar och lakan utan att någon klagade. Dock uppfattade han sjukhusvistelsen som mycket monoton. I sina omkring 300 brev till modern och syskonen uttrycker han dock varken vånda, bitterhet eller oro.

År 1946 fick han sin första permission från sjukhuset, och fram till 1960 följde 57 hemresor, de flesta flera dagar långa, men alltid med en vårdare i släptåg. Stimulansen av att vistas i hemmiljö var enorm och gjorde att hans målningar stramades upp. Den hektiska arbetstakten under permissionerna gjorde att produktionen tidvis blev enorm och, naturligtvis, ojämn.

Ögonläkaren Polland har pekat på att Schiöler var närsynt, men ovillig att använda glasögon eftersom verkligheten då blev alltför tydlig.

Schiöler lämnade sjukhuset 1960, blev formellt utskriven 1962 och kom att bo i egen stuga på Syd-Koster.

Den nya produktionen hade 1943 börjat visas på Svensk-Franska Konstgalleriet. Dock var kritiken sårande; Gustaf Näsström skrev: »Ett 40-tal alltför tätthängda färgkriteskisser av den högt begåvade Inge Schiöler vittnar om att han är på väg tillbaka till psykisk hälsa efter en lång och steril sjukdomsperiod. Men är det ändå inte lite väl brådstörtat att utställa dem nu? På mig åtminstone gör det intryck av ett inte fullt smakligt geschäft på sjukhuströskeln.«

En viktig förändring i Schiölers liv inträffade 1967, då han förlovade sig med Ann Dikman. Med henne delade han sedan somrarna på Syd-Koster och vintrarna i Stockholm. Han odlade blommor på sin tomt, vistades mycket ute på havet, fiskade och framför allt målade intensivt. Han målade aldrig i ateljé, endast ute i naturen, och han lade i regel duken direkt på marken.

Schiölers tid efter utskrivningen blev lycklig. Han fick uppleva stora triumfer, dels år 1968, då 70 av hans oljemålningar visades på Konstnärshuset i Stockholm, dels 1970, då 173 av hans akvareller, gouacher och pasteller visades på Statens Museum for Kunst i Köpenhamn. Priserna på hans tavlor hade nu stigit till tusentals kronor, vilket äntligen gav honom en god ekonomi. Beröm flödade nu mot honom från alla håll.

I samband med utställningen i Köpenhamn samlade Erik Fischer vid Museum for Kunst dansk psykiatrisk expertis till ett symposium. Man enades om att det inte fanns markanta utslag i Schiölers konst av den schizofreni han genomlidit.

Inge Schiöler avled år 1971 i lunginflammation.

Erik Vinnars
professor, Stockholm

Anna-Sara Ehrling
fil lic, Rönninge

Referenser

Blomberg E. Inge Schiöler. Stockholm: Bonniers förlag; 1946.

Karling S. Inge Schiöler i Göteborgskoloristerna. Stockholm: Rabén & Sjögren; 1948.

Ryndel N. Inge Schiölers sena målningar. Paletten 1961; nr 4.

Bergmark T. Text till Inge Schiölers portfölj Sex serigrafier 1970.

Ryndel N. Inge Schiöler. Sveriges Allmänna Konstförenings monografiserie 1972.

Ryndel N. Ivan Ivarsson, Ragnar Sandberg, Åke Göransson, Inge Schiöler. Fyra färglyriker från västkusten. Lund: Signum förlag; 1984.